Eduskunnan valtiovarainvaliokunnan
Työ- ja elinkeinojaosto
sara.kuitunen@eduskunta.fi

HE 29/2019 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2020, Teema: Pl 32 - Vuoden 2020 valtion talousarvioehdotuksen työllisyyden edistämisen määrärahat, toimenpiteet ja niiden vaikutusten arviointi

Ratkaisuja työllistymisen ongelmiin ja osaajapulaan

Kevään 2019 Pk-yritysbarometrin mukaan yli puolet yrityksistä kokee osaavan ja yrityksen tarpeita vastaavan työvoiman saatavuuden rajoittavan jossain määrin kasvua. Yhteensä 14 prosenttia pitää tätä merkittävänä kasvun esteenä. Euroopan keskuspankin samaisena keväänä tekemä SAFE-kysely kertoo, että osaavan työvoiman puute on noussut pk-yritysten suurimmaksi yksittäiseksi ongelmaksi Suomessa.

Osaajapulan ratkaiseminen edellyttää kohdennettuja työvoimapoliittisia toimenpiteitä. Työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalaan kuuluvat yritysten kanssa yhteishankintana järjestettävät tutkintoon johtamattomat lyhytkestoiset työvoimakoulutukset ovat niistä tärkeimpiä. Siksi pidämme hyvänä, että niiden määrärahoja esitetään lisättävän. Työ- ja elinkeinotoimistot ovat myös keskeisessä roolissa osaajakohtaannon parantamisessa. Niiden toimintaresurssien vahvistaminen on näin ollen perusteltua. Myös osatyökykyisten työkyvyn vahvistamiseen varatut lisäresurssit saattavat tuoda helpotusta osaajapulaan.

Määrärahojen lisäämisen ohella on tärkeää varmistaa niiden nopea ja joustava saatavuus ad-hoc-tilanteisiin eri puolille maata. Myös TE-hallinnon toiminnan on tuettava näihin äkillisiin tarpeisiin vastaamista. Työvoima- ja muuta koulutusta on oltava tarjolla myös englanninkielisenä (mahdollisesti muillakin kielillä), jotta maahanmuuttajat saadaan nopeasti koulutukseen ja työelämään.

Kotoperäisen työvoiman osaamisen vahvistamisen ja osaajakohtaannon parantamisen lisäksi osaajapulan ratkaiseminen edellyttää määrätietoista työperäisen maahanmuuton edistämistä. Jotta ulkomaisia osaajia saataisiin suomalaisille työmarkkinoille nykyistä enemmän, on ensiarvoisen tärkeänä,

että työlupaprosesseja tehostetaan nykyisestä. On hyvä, että hallitus on puuttumassa asiaan, vaikkakin talousarvioesityksessä työlupaprosessien tehostamiseen varatut lisämäärärahat vaikuttavat tarpeeseen nähden riittämättömiltä. Lisäksi pidämme valitettavana, että hallitus ei näyttäisi olevan valmis luopumaan ulkomaisen työvoiman saatavuusharkinnasta, mikä hankaloittaa osaajapulan lievittämistä ja ylläpitää tarpeetonta ja kallista byrokratiaa niin hallinnossa kuin yrityksissä. Suomen on houkuteltava nykyistä määrätietoisemmin etenkin asiantuntijatason ulkomaisia osaajia. Siksi pidämme hyvänä, että edellisen hallituksen käynnistämä Talent-toiminta saa jatkoa.

Työperäisen maahanmuuton kehittäminen ja kipupisteet

Suomi tarvitsee työvoimaa myös ulkomailta. Väestön ikääntyminen ja syntyvyyden lasku aiheuttaa väistämättä tilanteen, jossa hyvinvointivaltion ylläpito edellyttää entistä enemmän ulkomaalaisen työvoiman saamista Suomeen. Työvoiman maahanmuuttoa tuleekin kehittää niin, ettei se vaikeuta ulkomaisen työvoiman rekrytointia. Tällä hetkellä työperäistä maahanmuuttoa hankaloittaa tarpeettoman raskaat ja yksityiskohtaiset lupaprosessit, mukaan lukien saatavuusharkinta.

Kokonaisuudessaan pelkkä työlupaprosessi kestää noin neljä kuukautta. Lukuun ei sisälly aikaa, jota kuluu esimerkiksi lisätietojen kyselyyn ja niiden toimittamiseen. Lopullisen työluvan valmistaminen ja postittaminen saattaa myös kestää useita viikkoja ja siksi usein käy niin, että prosessiin kuluu helposti jopa yli puoli vuotta. Työperäisestä maahanmuutosta keskusteltaessa ei myöskään olla kiinnitetty tarpeeksi huomiota yrittäjiin eikä ulkomaalaisiin opiskelijoihin, joista neljännes lähtee maasta pois ja vajaa puolet työllistyy Suomeen. Huomiota pitäisi kiinnittää enemmän myös erityisosaajiin ja heidän läheisiinsä, jotka jäävät usein yksin ja vailla työtä. Työntekijän ja hänen perheensä asemaan tulee kiinnittää kokonaisvaltaisemmin huomiota. Tältä osin esimerkiksi asettautumis- ja muut kotoutumispalvelut tulisi keskittää yhteen palvelupisteeseen.

Ensisijaisen tärkeää on kuitenkin lyhentää työlupaprosessien kestoa merkittävästi nykyiseen verrattuna. Kuukauden käsittelyaikatakuu on hyvä tavoite, mutta sitä ei saavuteta ilman määrätietoista toimitapojen muutosta. On myös tarpeen tarkastella kriittisesti nykyistä varsin monimutkaista lupajärjestelmää, joka on pirstaleinen ja vaikeasti hahmotettava.

Työperäisestä maahanmuutosta puhuttaessa on muistettava, että maahanmuuttajat ovat heterogeeninen joukko. Suomeen on tullut lukuisia henkilöitä turvapaikanhakijoina, joiden osalta maahanmuuton syy ei ole työnhaku. Erityisesti kun turvapaikka on myönnetty, olisi tärkeää saada ihmiset

työelämään. Juuri tämänkaltaisissa tilanteissa voitaisiin myös hyödyntää entistä tehokkaammin palkkatukea, jotta kotoutumispalvelujen piirissä olevat henkilöt voisivat helpommin työllistyä. Palkkatuki kompensoi työntekijän tuottavuuden alenemaa, joka esimerkiksi kielitaidon puutteiden vuoksi voi olla merkittävä. Ylipäänsä palkkatukijärjestelmää kehitettäessä maassa jo olevien ulkomaalaisten asema pitäisi huomioida nykyistä laajemmin.

Osatyökykyisten työllistymisen toimenpiteet ja vaikutukset

Osatyökykyisten henkilöiden osalta on ensiarvoisen tärkeää huomata, että pitkäaikaissairaat ja vammaiset henkilöt ovat erittäin heterogeeninen ryhmä. Yhtä tärkeää on muistaa, että vaikka henkilöllä olisi pitkäaikaissairaus tai vamma, ei hän välttämättä ole osatyökykyinen. Työelämän rakenteita tulisikin kehittää siten, että kautta linjan edistyttäisiin työkykyinen-työkyvytön -ajattelusta siihen, että pohdittaisiin keinoa tukea jäljellä olevan työkyvyn käyttämistä. Työkyky tulisi aina myös suhteuttaa tarjolla tai olemassa olevaan työhön. Tärkein rakennemuutos olisi sen mahdollistaminen, että työnantajalla olisi mahdollisuus maksaa henkilölle tämän tuottavuuden mukaista palkkaa. Osittaista palkkaa saavan henkilön toimeentulo varmistettaisiin sairaus- tai työttömyysetuuksilla, jotka maksettaisiin suoraan ko. henkilölle. Muutos kannustaisi työnantajia palkkaamiseen huomattavasti palkkatukea paremmin. Muutos tarkoittaisi myös käytännössä sitä, että pitkäaikaissairas tai vammainen henkilö voisi saada myös 100-prosenttista palkkaa.

Osatyökykyisten työkykyohjelmaan suunnatut määrärahat olisi perusteltua käyttää työpaikoilla henkilön ja työyhteisön apuna toimivien työkykykoordinaattoreiden rekrytointeihin. Ko. henkilöillä olisi suuri merkitys sekä ennakkoluulojen vähentämiseen että tilanteissa, joissa henkilön työkyky tietyssä tehtävässä ei täytä sataa prosenttia.

Työvoimapalvelujen alueelliset kuntakokeilut ja kuntakokeilun kriteerit

Yhtenä osana hallituksen työllisyystoimia tarkoituksena on uudistaa työ- ja elinkeinopalvelut tukemaan nopeaa työllistymistä ja lisätä niiden tuottavuutta, saatavuutta, vaikuttavuutta ja monipuolisuutta. Tavoite on erittäin hyvä ja tarpeellinen.

Suomen Yrittäjien mielestä oleellista on uudistaa TE-palvelut tukemaan nopeaa työllistymistä tavalla, jossa työllistävien yrityksien tarpeet ovat ensisijaisia.

Hallitusohjelmankin perusteella valmisteluun mukaan tulee ottaa huomioon myös nykyiset yhteistyössä kuntien kanssa toteutettavat monialaiset

palvelumallit ja pyrkiä vahvistamaan kuntien roolia ja kannusteita palveluissa sekä sopimuksellista yhteistyötä erityisesti suurimpien kaupunkien kanssa.

Suomen Yrittäjät korostaa, että jatkovalmistelussa ja kokeilukuntien valinnassa on otettava huomioon mm. seuraavia tekijöitä:

- arvio päättyneistä kuntien työllisyyskokeiluista - millaisia tuloksia on työllistymisen ja yritysten kannalta.
- tavoite työllisyyden vahvistamisesta; tuoko kuntien rooli mukanaan ja millaisia intressejä työllisyyden parantamisessa.
- yrittäjien työllistämismahdollisuuksien edistäminen; millaisia lisäelementtejä aiottu kehityssuunta tuo yrityksille.
- palvelujen järjestämisen ja tuottamisen erottamisen varmistaminen.

Pelkästään hallinnon näkökulmasta tarkastelu ja kuntien velvoitteiden lisääminen ei ole toimenpiteenä yksistään riittävän vaikuttava. Työpaikkoja luovien yritysten näkökulma on otettava ensisijaisesti huomioon.

Työssä tulisikin määritellä tarkemmin tavoitteet työpaikkojen luomisen kannalta ja luoda uusia keinoja tavoitteeseen pääsemiseksi.

Hallitusohjelmassa ei ole kirjauksia, jotka viittaisivat työvoima- ja yrityspalveluiden yhdistämiseen kasvupalveluiksi. Edellisellä hallituskaudella aiottu yhdistyminen kasvupalveluiksi olisi SY:n mielestä tuonut lisäarvoa, ja helpottanut yritysten kasvua tukevien palveluiden järjestämistä yrityksen koko elinkaaren vaiheissa.

Työnhakijoille parhaat palveluntuottajat oman työllistymisen edistämiseksi.

Hallituksen tavoitteena on se, että erityisesti työttömyyden alun palveluja tehostetaan ja mahdollistetaan entistä paremmin työttömien erilaiset, yksilölliset tarpeet. Tämä on hyvä tavoite.

Samanaikaisesti on linjattu siten, että työllisyyspalveluiden järjestäjänä toimii julkinen sektori, joka voi tuottaa palveluja yhteistyössä yksityisen ja kolmannen sektorin sekä järjestöjen kanssa.

Käytännön toimeenpanossa tulisi mahdollistaa laaja palveluiden tuottamismahdollisuus. Uskomme, että näin voidaan saavuttaa hallitusohjelman tavoite siitä, että työvoimapalveluita uudistetaan tukemaan nopeaa uudelleen työllistymistä.

Yrittäjiin ja yrityksiin tulee luottaa yritys- ja henkilöstöpalveluiden tuottajina. Valtion järjestämissä yrityspalveluissa jo nykyisin yrityksillä on merkittävä rooli, ja toimivista yhteistyömalleista on hyvät kokemukset.

Työllisyyden ja osaamisen palvelujen yhteensovittaminen on välttämätön eri toimialojen osaamis- ja työvoimapula huomioiden. OKM:n ja TEM:n on tehtävä huomattavasti enemmän yhteistyötä työvoimatarpeen kohtaannon ja koulutustarpeen ennakoinnin parantamiseksi.

Työvoimapalveluiden osalta olennaisia yrityksen toimintaa tukevia perus-palveluita ovat mm. mahdollisuus ilmoittaa työpaikka avoimeksi ja työnhakijoiden profiilin ja osaamisen tarkastaminen yrityksen tarpeita sopivaksi ennen työnhakijan tarjoamista avoimeen työpaikkaan.

Suomen Yrittäjät pitää tärkeinä tavoitteina seuraavia seikkoja:

- vähennetään työnantajan rekrytointiprosessiin kuluvaa aikaa,
- parannetaan palveluiden saatavuutta, laatua, vaikuttavuutta ja monipuolisuutta rutiininomaisten suoritteiden sijaan, ja
- selvitetään henkilökohtaisen budjetoinnin käyttöönotto työllisyyspalveluissa.

Tässä työssä on tärkeää selvittää myös yrityksien tarpeet.

Starttiraha

Työvoimapalvelujen alueellisiin kuntakokeiluihin liittyy myös toimivaltuuden siirto starttirahan maksamiseen muille kuin työttömänä yritystoiminnan aloittaneille.

Tässä yhteydessä tulisi varmistaa, että starttirahan myöntämisen kriteerit ovat samanlaisia eri alueilla ja yrityksen perustamista pohtivia kohdellaan tasa-arvoisesti eri puolilla maata.

Suomen Yrittäjät

Janne Makkula
Työmarkkinajohtaja